

KAPITOLA 1

INVAZE

KRUPA, VÝCHODNÍ POLSKO, 26. SRPNA 1939

Witold stál na schodech před svým rozlehlým domem a sledoval auto, které se k němu blížilo lipovou alejí. Vířilo za sebou prach, takže když nakonec zastavilo vedle kaštanu se zkrouceným kmenem, halil jej bílý mrak. Léto bylo toho roku ve znamení takového sucha, že si rolníci říkali, zda se v duchu zvyků, panujících v tomto východním pohraničí Polska zvaném Kresy, nepokusit přivolat déšť pokropením hrobu s utonulým člověkem nebo zapřáhnutím jedné z místních dívek do pluhu. Když pak konečně začalo pršet, dosahovala bouře takové síly, že jen udusala to, co ještě zbylo z úrody na poli, a z komínů odnášela čapí hnízda.

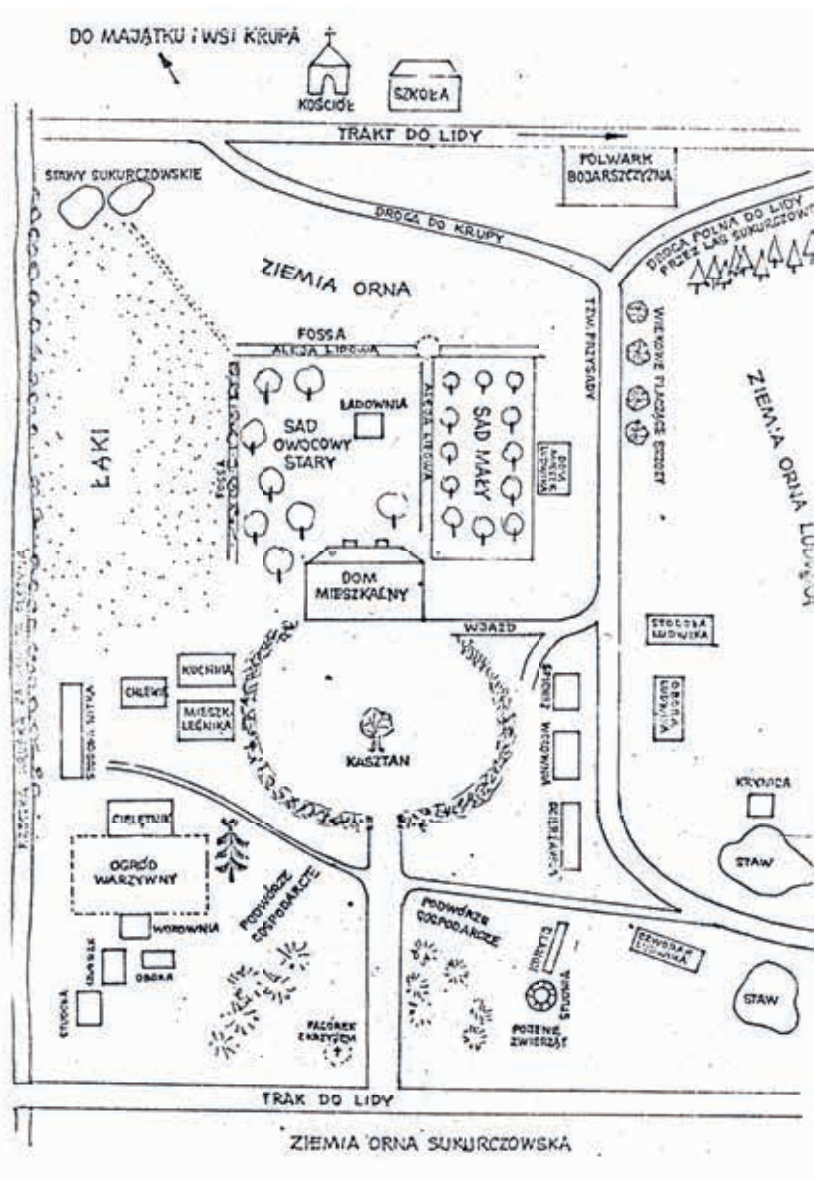
Tentokrát však Witolda znepokojovaly jiné věci, než zda bude dost obilí na zimu.¹ Rozhlas přinášel zprávy o shromažďování jednotek německé armády podél hranic a o vyhrožování Adolfa Hitlera, že si zase vezme zpět území, postoupená Polsku na konci první světové války. Vůdce třetí říše totiž zastával názor, že německý národ se octl v brutálním zápase s jinými rasami o přírodní zdroje a expandovat může pouze za předpokladu, že dojde k „likvidaci Polska

a jeho rozhodujících sil“, jak řekl 22. srpna doslova generálům ve svém horském útočišti zvaném Obersalzberg. S Josefem Stalinem proto hned následujícího dne uzavřel tajnou dohodu o neútočení, předávající východní Evropu Sovětskému svazu a většinu Polska Německu. Pokud by přitom měli nacisté se svým plánem uspět, přišel by Witold o svůj dům i půdu a jeho vlast by se stala vazalským státem, nebo by dokonce došlo k jejímu totálnímu zničení.²

Ze zaprášeného vozu před jeho sídlem vystoupil voják a předal mu rozkaz shromáždit všechny podřízené muže, jelikož Polsko nařídilo hromadnou mobilizaci pěti set tisíc rezervistů. Witold, příslušník místní aristokracie, ale také podporučík polského jezdecktva v záloze, měl čtyřicet osm hodin na to, aby dovedl svou jednotku do kasáren v nejbližším městě zvaném Lida. Odtud by se následně všichni vydali coby součást vojenského transportu na západ země. Už během léta dělal maximum pro to, aby těch devadesát dobrovolníků vycvičil, ale většinou šlo o rolníky, kteří ještě nikdy nebojovali a nikdy se ani neocitli v situaci, kdy by v návalu emocí na někoho vystřelili z pušky. Několik těchto záložníků dokonce ani nevlastnilo koně, takže proti Němcům chtěli jet na kolech. Alespoň že mohl Witold své muže vyzbrojit opakovacími karabínami Lebel ráže 8 mm.³

Teď si tedy rychle navlékl uniformu a holínky a z jakési nádoby v bývalé kužárně vytáhl svou služební pistoli typu ViS, kterou tam ukryl poté, co začátkem léta přistihl syna Andrzeje, jak s ní mívá na svou malou sestřičku. Doma byl sám, manželka Maria odjela i s dětmi navštívit matku žijící poblíž Varšavy. V této souvislosti si uvědomil, že by je měl povolat zpět, protože na východě země, daleko od Hitlerových útočících vojsk, budou ve větším bezpečí.⁴

Poté, co zaslechl, jak stájník na dvoře chystá osedlat jeho oblíbeného koně Bajku, se na chvíli zastavil před jedním ze zrcadel, visících v hale vedle zašlých reprodukcí Witoldových předků, kteří se účastnili slavných (nicméně nakonec neúspěšných) povstání, aby si upravil svou uniformu barvy khaki. Byl to osmatřicetiletý středně vysoký muž, velmi pohledný, světle modrých očí, tmavě blond vlasů sčesaných z vysokého čela dozadu a se rty vytvářejícími dojem, že se neustále napůl usmívá. Choval se důstojně, a protože rád jiným lidem naslouchal, ti si jej někdy pletli s knězem nebo vstředním úředníkem. Ale i když ostatní chválil a uměl být vřelý, častěji to vypadalo, jako by něco tajil. Vůči sobě měl každopádně vysoké nároky, které kladl i na své okolí, přesto vždy druhé straně dokázal ponechat svobodný prostor a nepřekračoval přirozenou mez. Lidem důvěřoval a jeho tiché sebevědomí způsobovalo, že to platilo i v opačném směru.⁵

Mapa statku Sukurcze, převzatá z paměti Witoldovy sestry

Laskavě poskytl PMA-B

Witold Pilecki a jeden z jeho přátel v Sukurcze někdy kolem roku 1930

Laskavě poskytla rodina Pileckých

Jako mladý muž chtěl být výtvarným umělcem, takže studoval malbu na univerzitě ve městě Wilno (dnes litevský Vilnius), ale v bouřlivých letech po skončení první světové války toho zanechal. Polsko v roce 1918, poté, co se zhroutily monarchie v Rusku, Německu a Rakousku-Uhersku, vyhlásilo nezávislost, téměř vzápětí jej však napadlo sovětské Rusko. Witold proti bolševikům bojoval v ulicích Wilna coby velitel průzkumného útvaru, ovšem v opojném období, které následovalo po vítězství jeho země, už jej malířské štětce nelákaly. Nějaký čas pracoval jako úředník ve vojenském skladu a také ve svazu zemědělců, ale v roce 1924 onemocněl jeho otec. Považoval tedy za morální povinnost převzít rozpadající se statek nesoucí název Sukurcze včetně neudržovaného obytného sídla, přerostlých sadů a 550 akrů pšeničných polí táhnoucích se zvlněnou okolní krajinou.⁶

Najednou přitom zjistil, že se stal jakýmsi hospodářským správcem místního společenství. Rolníci z nedaleké vesnice Krupa pracovali na jeho polích, ale také se na něj obraceli s prosbami o radu, jak co nejlépe obdělávat ta svá, a on jim na oplátku založil mlékárenské družstvo, aby mohli dosáhnout vyšších výkupních cen. Poté, co vydal značnou část zděděného majetku za svou arabskou klisnu, které si velmi cenil, dal také dohromady místní jednotku záložníků. V roce 1927, když maloval kulisy pro divadelní hru připravovanou v nové škole v Krupě, poznal svou budoucí ženu Mariu; dvořil se jí, oknem její ložnice jí předával kytice šeríků a v roce 1931 se vzali. O rok později se jim narodil syn Andrzej a po dalších dvanácti měsících Zofia. Otcovství ve Witoldovi probudilo cit a potřebu pečovat o druhé, takže když Maria byla po porodu dcery upoutaná na lůžko, vzorně se o děti sám postaral. Když pak obě povyroستly, naučil je jezdit na koni a plavat v rybníku vedle jejich domu a společně se také učili drobné divadelní kousky, které hráli matce po jejím příchodu večer z práce.⁷

Jeho poklidnému domácímu životu se nicméně nevyhnuły nejruznější politické vlny ovládající rodnou vlast ve třicátých letech, a ty ho znepokojovaly.

Witold a Maria krátce po sňatku, tedy přibližně v roce 1931

Laskavě poskytla rodina Pileckých

Polsko patřilo po většinu své tisícileté existence k jedné z nejvíce pluralitních a tolerantních společností Evropy, ale když se v roce 1918 znovu vynořilo po sto dvaceti třech letech rozdělení mezi jiné státy, mělo problém najít opět svou identitu. Nacionalisté a vedoucí představitelé církve požadovali čím dál užší definici toho, kdo je a kdo není Polák, přičemž vycházeli z kritéria etnické příslušnosti a katolické víry. Organizace prosazující větší práva pro ukrajinské a běloruské menšiny byly potlačovány nebo i rozbíjeny a Židé – tvořící před druhou světovou válkou zhruba deset procent obyvatelstva země – pro změnu označováni za ekonomickou konkurenci, takže docházelo k jejich diskriminaci v oblasti školství i podnikání a nátlaku, aby emigrovali. Někteří stoupenci nacionalismu dokonce začali brát právo do svých rukou a prosazovali bojkot židovských obchodů nebo útočili na synagogy. Ve městě Lida tak například vymlátili židovskou cukrárnu a kancelář jistého právníka, na hlavním náměstí už měly mnohé obchody stažené rolety, jelikož jejich majitelé z Polska prostě raději odešli.⁸

Witold neměl rád politiku a způsob, jakým politici využívali rozdílů mezi lidmi. Jeho rodina uctívala starý řád panující v době, kdy bylo Polsko ještě nezávislou a vysoce kulturní zemí, i když se nedá říct, že by Witold žil pouze minulostí. Na místní polské a běloruské rolníky sice zřejmě coby příslušník jiné společenské třídy pohlížel paternalisticky a sdílel také některé převažující antisemitské názory, ale jeho vlastenectví se nakonec vztahovalo na všechny skupiny lidí a etnika odhodlané tak jako on bránit vlast. Současná situace navíc vyžadovala, aby se všichni spojili a odvrátili nacistickou hrozbu.⁹

Witold usedl na koně a rychlostí blesku dorazil do vesnice Krupa, vzdálené od jeho domova pouze něco přes kilometr. Tady pravděpodobně z jedné z mála domácností, kde měli telefon, zavolal ženě, načež se vrátil, aby na svém velkostatku určeném k vojenskému výcviku shromáždil své podřízené muže a také zásoby. Střelivo a příděly pro nouzové situace obdržel od armádního velitelství v Lidě, ale většinu potravin – chléb, kroupy, salám, sádlo, brambory, cibuli, konzervy s kávou, mouku, sušené bylinky, ocet a sůl – musel zajistit od místních lidí, stejně jako oves pro koně, kterého pro tato zvířata padlo na třicet kilogramů týdně. Ne každého ve vesnici přitom naplňovalo nadšením „přispět svou troškou do mlýna“, protože měli jen stěží dost jídla pro sebe. Naložit pak vše na povozy stojící před jeho domem trvalo v úmorném vedru celý den.¹⁰

Witold, Maria, Andrzej a Zofia někdy v roce 1935

Laskavě poskytl rodina Pileckých

Své rozlehlé sídlo Witold nabídl důstojníkům armády coby provizorní ubytování a zřejmě se i se svou jednotkou odebral do volné přírody v okolí. Když pak následujícího večera konečně dorazila Maria s dětmi, všichni zaprášení a zmoženi horkem, a manžela doma nenašla, zato v postelích spali lidé v uniformách, mírně řečeno ji to pěkně rozzlobilo. Měla totiž za sebou dlouhou cestu, jelikož vlak musel každou chvíli zastavovat, aby uvolnil trať nějakému vojenskému transportu, a navíc se ve vagoncích tlačilo tolik lidí, že děti se dovnitř a ven podávaly okny. Witold byl každopádně požádán, aby se „z terénu“ co nejdříve zase vrátil, a když se tak stalo, museli se jeho kolegové důstojníci přesunout jinam.¹¹

Příští den ráno se Maria hned po probuzení rozčílila znovu, protože se dozvěděla, že několik místních rolníků se vloupalo do jednoho z povozů se zásobami a část potravin ukradlo. Na rozloučení s vojáky v Krupě si nicméně vzala šaty, které se Witoldovi na ní líbily nejvíc, a rovněž Andrzeje a Zofiu svátečně ustrojila. Všechny děti z vesnice se shromáždily před školou a jedinou zdejší ulici zaplnili lidé mávající vlajkami nebo alespoň kapesníky. Když se pak objevil Witold ve své khaki uniformě, u pasu pistoli a také šavli, on i všichni jeho muži v sedlech koní, nadšení ještě vzrostlo.¹²

Kolem rodiny Witold projel, aniž by na své milované pohlédl, ale hned jak se jeho útvar na konci ulice zastavil a dav se začal rozcházet, přiklusal rychle zpět, ve tváři zarudlý. Zanechával svou ženu s dětmi jen v rukou její sestry (a staré dobré Józefy, která se starala o domácnost a kouřila jednu cigaretu za druhou), což jej znepokojovalo, protože si uvědomoval, jakých krutostí se Němci dopouštěli vůči civilistům v minulé válce. Objal a políbil obě děti, zatímco Maria, s namalovanými rty a neposlušnými hnědými vlasy svázanými vzađu, se snažila přemoci pláč.¹³

„Za dva týdny jsem zpátky,“ řekl, odjížděl však, aby se na koni postavil nejsilnější vojenské mašinérii Evropy, takže pokud by přežil i jen následujících několik dní, mohl by hovořit o štěstí. Hitler velel armádě čítající 3,7 milionu mužů, téměř dvakrát víc než kolika disponoval jeho polský soused na východě, který měl i o dva tisíce méně tanků a téměř desetkrát méně stíhaček a bombardérů. Podél společné hranice obou zemí, táhnoucí se v délce více jak půldruhého tisíce kilometrů od Tater na jihu po Baltické moře na severu, se kromě toho nevyskytovaly žádné přírodní překážky. Nejlepší strategií tudíž v takové situaci bylo vydržet nápor nepřítele dostatečně dlouho, než na třetí říši zaútočí ze západu spojenci Británie a Francie, protože Německo by pak muselo bojovat na dvou frontách.¹⁴

Ještě než Witold definitivně opustil své panství, zastavil se nedaleko domu u hrobu rodičů (otec zemřel už před lety, ale matka jen několik měsíců před jeho odjezdem na frontu). Uvázal koně ke stromu, uchopil šavli, vzdal oběma hold a pak už se vydal na cestu, jen si přitom v duchu říkal, zda ještě někdy uvidí všechny ty lipové aleje kolem.¹⁵

Své muže dohonal, když už se blížili ke kasárnám v Lidě. Tam se s nimi připojil k ostatním útvarům, načež jejich řadami začal procházet kněz a kropil vojáky svícenou vodou. Přes dav lidí, kteří se shromáždili, aby je mohli vyprovodit, viděl na transportní vlak, čekající na vedlejší koleji. Většina příslušníků jeho jednotky byla představou, že jedou do války, vzrušená, a dokonce i on sám

Witold někdy ve třicátých letech na svém koni Bajka během vojenské přehlídky

Laskavě poskytla rodina Pileckých

cítil pohnutí, i když na rozdíl od nich už opravdový boj zažil. Poté, co vystoupil s emociálním projevem důstojník velící celému pluku, spustila vojenská kapela, ale než Witoldovi muži naložili všechny koně a zásoby a uvnitř nákladních vagonů si na slámě našli svá místa, už dávno dohrála a domů se i odebrali všichni obyvatelé města.¹⁶

Nakonec vyrazil do tmy i vlak, ale než překonal 386 kilometrů do Varšavy, často musel zastavovat, takže do hlavního města přijeli až 30. srpna před půlnocí. Z vagonu se zde Witoldovi naskytly první letmé pohledy – viděl kavárny a bary, jejichž okna byla kvůli očekávaným německým náletům zatemněná, a po ulicích chodila i v tuto pozdní hodinu spousta lidí s plynovými maskami přes rameno, příliš rozrušených a také rozpálených horkem, než aby mohli spát. Někteří na projíždějící vojenské vlaky mávali.¹⁷

Milionová Varšava tehdy patřila k nejrychleji rostoucím městům v Evropě. Barokní paláce a pastelově zbarvené historické jádro nad řekou Vislou připomínaly její minulost, zatímco jeřáby, lešení a ještě nehotové nové ulice končící v polích dávaly jakousi představu o tom, jak bude možná vypadat v budoucnu. Polská metropole ale byla po New Yorku také nejrůznějším světovým centrem židovské kultury, domovem její vibrující hudby a nejrůznějších divadelních představení, kam se navíc uchýlilo množství uprchlíků z třetí říše. Všude se dal koupit tisk v jidiš a hebrejštině a město překypovalo i množstvím politických a náboženských proudů počínaje světskými sionisty, kteří snili o státě Izrael, a konče stoupenci chasidismu, kteří pro změnu mluvili o zázracích, k nimž podle nich v Polsku docházelo.¹⁸

Varšavské hlavní nádraží bylo doslova zaplaveno vojáky, kteří se snažili prodrat do vagonů, zatímco jiní seděli na zemi, opření o svá zavazadla, a pokoušeli se spát. Logistická operace spočívající v přepravě více jak milionu příslušníků polské armády do shromaždišť podél hranice s Německem doslova zahltila železniční síť země. Witoldovi a jeho mužům se nakonec podařil přesun dalších padesát kilometrů západním směrem a tři dny poté, co vyjeli z Lidy, dorazili do Sochaczewa. Odtud už museli pěšky, do téměř sto šedesát kilometrů vzdáleného městečka Piotrków Trybunalski, kde měli bránit hlavní přístupovou silnici do Varšavy. Dlouhá několikatisícová kolona vojáků se každou chvíli zastavovala kvůli nepojízdným povozům; Witoldův útvar sice překonával pole svízně, protože všichni jeli na koních, ale ostatní jednotky pochodovaly celý den a celou noc a stejně ještě nedosáhly cíle. „Sledujeme se závistí příslušníky kavalerií – drží se vzpřímeně v sedlech, ve tváři energický výraz, a tryskem pádí vpřed jako na nějaké přehlídce,“ poznamenal si jeden z vojáků nucených plahočit se po svých.¹⁹

Za rozbřesku následujícího dne, tedy 1. září 1939, uviděl Witold, jak se na obzoru objevila první vlna německých bombardérů Heinkel, Dornier a Junker, protože jejich trupy se v ranním světle doslova típyly. Většina letadel zůstala vysoko nad zemí a pokračovala směrem na Varšavu, ale jedno se přiblížilo k silnici a začalo střílet. Polákům se jej podařilo naštěstí zasáhnout, takže se s tlumeným duněním zřítilo do nedalekého pole, což v jejich řadách na chvíli zvedlo bojovou morálku. Večer však byli vojáci stále ještě na cestě a stejně tak i celý příští den, přičemž začínali vypadat stejně strhaně jako uprchlíci z řad civilistů, které potkávali. Cíle nakonec dosáhli až večer 4. září, tedy po více jak týdnu od vyhlášení mobilizace, kdy se utábořili v lesích poblíž malého města Piotrków Trybunalski. O situaci na frontě zde získali

jen velmi málo seriózních zpráv, nicméně kolovaly rozsáhlé zvěsti, že Němci velmi rychle postupují, a země se každopádně chvěla od vzdálené dělostřelecké palby.²⁰

Příštího dne ráno k nim dorazil ve svém otevřeném džípu značky Fiat major Mieczysław Gawrylkiewicz, Witoldův nadřízený, a rozkázal, aby jeho útvar zaujal postavení jižně od dotyčného městečka. Přesunovat se mají po silnicích, nikoli lesem. Witold si pomyslel, že se tím pádem stanou pro nepřítele snadným terčem, přesto rozkazu uposlechl; sotva se však vydali na cestu, už nad nimi skutečně přelétla německá stíhačka a o pár minut později se vrátila v doprovodu šesti bombardérů, které na polskou kolonu začaly útočit. Všichni okamžitě strhli své koně do příkopů podél silnice, kde i sami zalehli, zatímco kolem nich dopadaly bomby. Poté se letadla vzdálila, ale vzápětí se objevila znovu a Witoldovu jednotku pro změnu zasypala kulometnou palbou. Tentokrát ještě nebyl nikdo raněn, nicméně všichni už věděli, co je čeká.²¹

Když Witold toho večera v sedle koně míjel Piotrków Trybunalski, viděl, jak se jeho centrum mění v peklo. Své muže utábořil o několik kilometrů dále, na mírném svahu obráceném k Německu, a osm z nich vzal s sebou na obhlídku okolního terénu. Z lesa se mu záhy naskytl první pohled na nepřítele – obrněnou průzkumnou jednotku rozloženou ve vesnici za úzkým potokem. Nato se zase vrátil ke svému útvaru, ustanovil stráž a začal sledovat, jak plameny ohně, zuřícího ve zmíněném nedalekém městečku, ozařují nebe. Všichni jeho vojáci věděli, že následujícího dne se začne bojovat naostro, a s vědomím, že tohle může být už jejich poslední noc, mluvili o svých rodinách nebo prostě o těch, které měli rádi. Nakonec se jeden po druhém uložili ke spánku.²²

Witold ovšem nemohl vědět, že postavení, které bylo jeho jednotce nařízeno zaujmout, se nacházelo přímo před hlavním předpokládaným postupem Hitlerovy první a čtvrté tankové divize na Varšavu. Tyto dvě formace už prolomily polskou obrannou linii u hraničního města Kłobuck a během prvních několika dní bojů urazily více jak devadesát šest kilometrů. Poláci přitom nedisponovali žádnými prostředky, jimiž by dokázali čelit nové taktice Němců zvané blitzkrieg, tedy masovému nasazení tanků podporovaných z nevelké dálky střemhlav útočícími bombardéry typu Stuka. Proti mužům z Lidy tak nyní postupovalo přes šest set takovýchto pásových vozidel a rozhodně rychleji než koně polských vojáků.²³